

Nr 13.

Utlåtande i anledning av väckt motion om rätt för person, som häktats för lösdriveri, att få offentlig försvarare.

I en inom första kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 307, vilken behandlats av andra lagutskottet, har herr Cassel hemställt, att »riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om sådan ändring av lösdrivarlagen, att person som häktats för lösdriveri erhåller samma möjlighet att få försvarare med rätt till arvode och ersättning av offentliga medel för denne som föreskrives i rättegångsbalkens 21 kap.»

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för detta yrkande, får utskottet hänvisa till motionen.

Gällande lösdrivarlagstiftning.

De viktigaste bestämmelserna om åtgärder mot lösdrivare äro intagna i lagen den 12 juni 1885 angående lösdrivares behandling, som vid sitt ikraftträdande den 1 oktober 1885 ersatte den dittills gällande försvarslöshetslagstiftningen. Angående tvångsåtgärder mot bettlare samt vissa grupper understödstagare och försörjningsskyldiga ha stadganden meddelats i lagen den 14 juni 1918 om fattigvården, delvis i form av hänvisningar till lösdrivarlagen.

Lösdrivarlagen har icke tvingande karaktär utan är en fullmaktslag, varigenom vederbörande organ bemyndigas att vidtaga i lagen angivna åtgärder mot vissa däri beskrivna persongrupper, vilka betecknas såsom lösdrivare. Enligt 1 § må såsom lösdrivare behandlas dels den som sysslös stryker omkring från ort till annan utan medel till sitt uppehälle, såframt ej omständigheterna ådagalägger att han söker arbete, dels den som eljest utan att äga medel till sitt uppehälle underlåter att efter förmåga söka ärligen försörja sig och tillika förer ett sådant levnadssätt att våda därav uppstår för allmän säkerhet, ordning och sedlighet.

De åtgärder, som kunna vidtagas enligt lösdrivarlagen, äro anhållande, häktning, varning och tvångsarbete.

Den som beträdes med lösdriveri må *anhållas* av polisman. Den anhållne skall ofördröjligen inställas till förhör, på landet inför landsfiskal och i stad inför stadsfiskal. Finnes vid förhöret att lösdriveri föreligger, äger landsfiskalen eller stadsfiskalen att tilldela den anhållne *varning*. I stad kan motsvarande befogenhet efter särskilt bemyndigande tillkomma

poliskommissarie eller polisman. Även i köpingar och vissa andra områden på landet kan det uppdragas åt polisman att meddela varning.

Varningen blir inte omedelbart definitiv utan skall underställas länsstyrelsen, som för detta ändamål erhåller en avskrift av protokoll upprättat vid förhöret. Om den varnade är missnöjd med varningen, har han möjlighet att vid muntligt förhör eller genom skriftliga påminnelser yttra sig hos länsstyrelsen. Finner länsstyrelsen varningen befogad, *kungöres* densamma för rikets polismyndigheter genom införande i tidningen Polisunderrättelser. Om anhållen lösdrivare är okänd, skall han enligt särskilda bestämmelser häktas och sändas till länsstyrelsen, som efter vederbörlig utredning äger meddela varning.

Den som inom två år från kungörandet av offentlig varning ånyo beträdes med lösdriveri må efter hållet förhör *häktas* och sändas till länsstyrelsen i länet. På samma sätt förfares med den som inom två år efter frigivning från tvångsarbetsanstalt ånyo gör sig skyldig till lösdriveri. Den häktade underkastas förhör av länsstyrelsen som, därest lösdriveri anses föreligga, äger döma honom till viss tids *tvångsarbete*. Tiden för tvångsarbetet skall bestämmas till minst en månad och högst ett år. Därest lösdrivaren förut undergått tvångsarbete eller straffarbete eller om försvärande omständigheter eljest förekommit, kan tiden för tvångsarbetet sättas högst till tre år. Föreligger förmildrande omständigheter, kan länsstyrelsen låta det stanna vid förnyad varning.

Över utslag, varigenom länsstyrelse dömt någon till tvångsarbete, kan den dömda anföra besvär, som inges till länsstyrelsen men prövas av judiciell myndighet, tidigare omedelbart av högsta domstolen men efter den 1 januari 1948 i vanlig ordning av hovrätt. Beslut om varning får endast överklagas i samband med besvär över utslag varigenom tvångsarbete ådömts.

Förhållandet mellan lösdrivarbehandling och fattigvård regleras genom skilda bestämmelser i lösdrivarlagen och fattigvårdslagen. Beträffande bettlare stadgas i 92 § sistnämnda lag att person över 21 år som anträffas bettlande — detsamma gäller för den som tillåter barn under 16 år som står under hans vård att bettla eller använder barn eller andra att bettla för sin räkning — må anhållas och, om han inte är i den nödställda belägenhet att han bör erhålla fattigvård, behandlas som lösdrivare på sätt i lösdrivarlagen är stadgat.

Fattigvårdslagen innehåller även bestämmelser om tvångsåtgärder mot vissa understödstagare och försumliga försörjare.

Sålunda ha bestämmelser om tillämpning i vissa fall av *varning*, *häktning* och *tvångsarbete* meddelats i 74—76 §§ fattigvårdslagen. Dessa regler avse dels försörjningspliktiga som erhållit arbetsföreläggande enligt fattigvårdslagen eller barnavårdslagen, dels understödstagare som äro arbetskyldiga enligt 70 § fattigvårdslagen, d. v. s. åtnjuta obligatorisk fattigvård som icke är allenast tillfällig eller äro intagna på fattigvårds-

anstalt för egen försörjning. Om den arbetsskyldige undandrar sig att fullgöra anvisat arbete — på anstalt eller utanför anstalt — eller om han utan tillstånd lämnar arbetet, visar tredska att efterkomma givna föreskrifter eller gör sig skyldig till uppförande som strider mot sedlighet eller god ordning, äger fattigvårdsstyrelsen eller styrelsen för vederbörande fattigvårdsanstalt att tilldela honom varning. Låter den felande ej rätta sig därav, kan fattigvårdsstyrelsen eller anstaltsstyrelsen hos länsstyrelsen göra framställning om hans dömande till tvångsarbete. Sådant arbete kan åläggas för en tid av minst en och högst sex månader.

Vad som sålunda enligt fattigvårdslagen gäller om vissa försumliga försörjningspliktiga, som fått arbetsföreläggande, äger jämlikt 72 § barnavårdslagen motsvarande tillämpning å den som erhållit arbetsföreläggande med stöd av barnavårdslagen.

Beträffande *rätten till biträde* i lösdrivarprocessen ger gällande lagstiftning ytterst knapphändiga bestämmelser. Enligt 6 § lösdrivarlagen äger person, som vill söka ändring i länsstyrelsens utslag, varigenom han blivit dömd till tvångsarbete, och behöver biträde vid besvärens författande, rätt att genom länsstyrelsens försorg erhålla sådant biträde. 83 § fattigvårdslagen ålägger länsstyrelse att vid behov sörja för att häktad erhåller biträde vid författande av besvär över utslag, varigenom han ådömts tvångsarbete.

Offentlig försvarare enligt rättegångsbalken.

Huvudbestämmelserna om offentlig försvarare finnas i 21 kapitlet rättegångsbalken. Offentlig försvarare förordnas av rätten. Fråga om sådant förordnande skall upptagas, då framställning därom göres eller rätten eljest finner anledning därtill. Saknar för brott misstänkt person försvarare och finner rätten på grund av sakens beskaffenhet eller eljest att hans rätt icke kan utan biträde tillvaratagas, skall offentlig försvarare förordnas för honom. Är den misstänkte anhållen eller häktad, skall även eljest om han begär det offentlig försvarare förordnas. Försvarare för den, som är anhållen eller häktad, må ej förvägras att sammanträffa med honom. Offentlig försvarare äger ovillkorlig rätt att i enrum meddela sig med den anhållne eller häktade. Till offentlig försvarare skall förordnas advokat. Denne äger rätt att av allmänna medel åtnjuta arvode och ersättning för kostnad och tidsspillan. Enligt 31 kap. 1 § rättegångsbalken skall tilltalad, därest han dömes för det åtalade brottet, i regel till statsverket återgålda kostnad, som utgått till försvarare i målet.

1948 års lösdriveriutredning.

Frågan om revision av gällande lag angående lösdrivares behandling har varit föremål för ett flertal utredningar och vid åtskilliga tillfällen behandlats av riksdagen.

Andra lagutskottet hemställde i utlåtande, nr 76, till 1946 års riksdag, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om skyndsamt utredning beträffande frågan, huruvida behov föreläge av särskild lösdriverilagstiftning, och för riksdagen förelägga det förslag vartill utredningen kunde föranleda. Riksdagen biföll utskottets hemställan.

I anledning av riksdagens anhållan förordnades i augusti 1945 särskild sakkunnig att å socialdepartementets rättsavdelning biträda med den av riksdagen begärda utredningen. I maj 1948 tillkallades därefter tre sakkunniga för att inom inrikesdepartementet fullfölja den tidigare påbörjade utredningen rörande reformering av lösdriverilagstiftningen. De sakkunniga, vilka antogo benämningen 1948 års lösdriveriutredning, avgåvo den 18 december 1948 utredning med förslag om lösdrivarlagens upphävande m. m. (SOU 1949: 4). Över betänkandet ha yttranden avgivits av ett stort antal myndigheter och organisationer.

I likhet med vad som framgått av de undersökningar och förslag, som tidigare framlagts beträffande lösdrivarfrågan, fann utredningen en reformering av gällande lagstiftning i ämnet vara i hög grad av behovet påkallad. I anslutning härtill anfördes:

»Emellertid äro många av lösdrivarna och de prostituerade att hänföra till den stora grupp själsligt abnorma, som plägar sammanföras under den gemensamma beteckningen psykopater. Någon tillfredsställande vårdform för dessa finnes icke för närvarande. Med hänsyn härtill skulle enligt utredningens mening ett omedelbart avskaffande av lösdrivarlagstiftningen medföra ej obetydliga olägenheter. Utredningen anser därför, att tidpunkten för ett upphävande av lösdrivarlagstiftningen måste i viss mån göras beroende av lösningen av psykopatvårdsproblemet, vilket är föremål för särskild utredning av tillkallade sakkunniga, 1947 års psykopatvårdsutredning.

Efter tillkomsten av en särskild psykopatvård och efter genomförandet av vissa föreslagna lagändringar ernås enligt utredningens mening ett tillfredsställande skydd för samhället mot den fara lösdrivarna och de prostituerade utgöra. Ur samhällsskyddets synpunkt är följaktligen därefter någon särslagstiftning icke erforderlig. Då det därjämte ur behandlings-synpunkt är fördelaktigast att lösdrivare och prostituerade omhändertagas inom de särskilda vårdformerna, anser utredningen lösdrivarlagstiftningen kunna upphävas utan att ersättas med annan särslagstiftning. Tidpunkten för upphävandet kan dock ej nu angivas utan får bli beroende av när en lösning av psykopatvårdsproblemet kommer till stånd.

Utformningen av sinnessjuk- och sinnesslövrården, fattigvården och alkoholistvården, den sistnämnda enligt förslag av 1946 års alkoholistvårdsutredning, samt den öppna straffrättsliga vården finner utredningen vara så avpassad att den i flertalet hänseenden tillfredsställer även de särskilda krav som med hänsyn till lösdrivarna och de prostituerade måste ställas.»

I frågan om rätt till biträde i den administrativa processen anknöt utredningen till det förslag, som framlagts av 1946 års alkoholistutredning (SOU 1948: 23).

Den tvångsåtgärd, som enligt alkoholistutredningens förslag kan ifrågakomma, är tvångsintagning å allmän vårdanstalt. Om tvångsintagning beslutar länsstyrelsen. Förslaget upptager bestämmelser, varigenom den som avses med ansökningen kan beredas biträde vid förhör inför länsstyrelsen eller vid vittnesförhör inför domstol. Vid dylika förhör äger han nämligen enligt förslaget om han så önskar åtnjuta hjälp. Är han berövad friheten genom tillfälligt omhändertagande eller genom omhändertagande för interimistisk vård eller kan han antagas icke äga tillgång till gäldande av biträdesersättning, skall länsstyrelsen förordna lämplig person till hans biträde. Enligt förslaget skall ersättning å den, som enligt förordnande av länsstyrelsen inställt sig för att vittna eller för att upplysningsvis höras, och å biträde, som förordnats av länsstyrelsen, utgå enligt vad som finnes stadgat angående ersättning av allmänna medel till vittne eller offentlig försvarare. Ersättningen skall dock alltid stanna å statsverket.

Angående barnavårdsnämnds beslut om tvångsåtgärder anförde lösdriverutredningen bland annat följande:

Ur rättssäkerhetssynpunkt är det av största intresse att den vars omhändertagande ifrågasättes kan anlita sakkunnigt biträde. Uttryckligen bör sägas ifrån att han — och hans föräldrar — äga åtnjuta hjälp vid förhör inför länsstyrelsen eller vid vittnesförhör inför domstol. Emellertid synes man icke böra stanna härvid. Har barnavårdsnämnds beslut om omhändertagande för skyddsuppfostran på grund av förordnande enligt 25 § 3 mom. omedelbart gått i verkställighet och är vederbörande sålunda berövad friheten med de minskade möjligheter detta innebär för honom att framlägga sin sak, bör han i rättssäkerhetens intresse städse kunna få biträde på det allmännas bekostnad. Vidare bör ekonomisk oförmåga icke utgöra hinder för någon att erhålla hjälp av sakkunnig. På det allmännas bekostnad bör därför biträde kunna förordnas även för det fall att den varom fråga är kan antagas icke äga tillgång till gäldande av biträdesersättning. I sistnämnda fall torde dock rätten att på det allmännas bekostnad erhålla biträde böra göras beroende av att vederbörande finnes icke kunna själv eller genom annan, som lämnar honom bistånd, behörigen tillvarata sina intressen. Det bör ankomma på länsstyrelsen att förordna biträdet. Om kvalifikationerna hos den, som skall kunna förordnas till biträde, torde ej böra sägas annat än att han skall vara lämplig därtill. Något krav på att biträdet skall äga juridisk utbildning torde nämligen ej böra uppställas. Ofta kunna personer med erfarenhet från socialvårdande verksamhet vara väl så lämpliga. Väljes person av sistnämnda kategori, måste emellertid försiktighet iakttagas, så att icke den utsedde har sken av att stå i beroende av barnavårdsnämnden och därför icke helhjärtat iakttaga dens intressen, åt vilken han förordnats till biträde. Ersättning till biträdet, vilken bör bestämmas av länsstyrelsen, torde böra utgå i enlighet med vad som är stadgat om ersättning till offentlig försvarare, dock att ersättningen alltid skall stanna å statsverket.

Tidpunkten för lösdrivarlagens upphävande.

I *propositionen, nr 27, till 1950 års riksdag* med förslag till lag om ändring i vissa delar av lösdrivarlagen, huvudsakligen avseende reglerna om verkställighet av tvångsarbete, framhöll *departementschefen, statsrådet Mossberg*, att han delade utredningens mening att en speciallagstiftning av lösdrivarlagens natur icke borde finnas.

Departementschefen gav vidare uttryck åt den uppfattningen, att om lösdrivarlagen upphävdes, utan att de lagändringar i övrigt vidtoges, som utredningen förordat, det skulle komma att finnas ett ganska stort antal grovt asociala personer, som icke skulle kunna omhändertagas, ehuru detta vore av nöden. Med hänsyn jämväl härtill ansåg departementschefen sig icke kunna föreslå att lösdrivarlagen upphävdes. Som ytterligare skäl mot att upphäva lagen åberopade departementschefen, att samhället icke syntes kunna undvara den möjlighet lösdrivarlagen gäve samhällets organ att ingripa mot asocialiteten. Enligt departementschefen vore det därför en oundgänglig förutsättning för att lösdrivarlagen skulle kunna upphävas, att en ny lagstiftning, som gäve sådan möjlighet, komme till stånd.

Departementschefen erinrade slutligen att han den 21 december 1949 utverkat Kungl. Maj:ts bemyndigande att uppdraga åt psykopatvårdsutredningen att efter de angivna riktlinjerna inom inrikesdepartementet biträda med fortsatt utredning av vissa frågor om behandlingen av lösdrivarklientelet, samt att psykopatvårdsutredningen efter meddelat uppdrag påbörjat arbetet därmed.

Andra lagutskottet, som behandlade propositionen, framhävde i sitt överpropositionen avgivna utlåtande nr 49, att lösdrivarlagen borde upphävas snarast möjligt. Utskottet yttrade härom vidare:

Enligt vad utskottet inhämtat, beräknar psykopatvårdsutredningen kunna slutföra sitt arbete någon av de första månaderna år 1951. Därvid torde även förslag till lagstiftning angående rätt till ingripande komma att framläggas. En del av psykopaterna bland lösdrivarna behandlas enligt nuvarande ordning såsom sinnessjuka. Därest det icke skulle befinnas möjligt att å redan befintliga anstalter bereda vård åt den del av lösdrivarklientelet, som på grund av psykopati verkligen är i behov av anstaltsvård, torde möjligheterna att tillgripa provisoriska åtgärder, intill dess en utbyggnad av organisationen kommit till stånd, böra ingående prövas. Det måste anses mindre tillfredsställande att låta med lösdrivarlagens upphävande anstå enbart i avbidan på de planerade anstalternas färdigställande och organisationens utbyggnad i övrigt. Utskottet förväntar således, att Kungl. Maj:t, sedan psykopatvårdsutredningens förslag avgivits, tager frågan under omedelbar omprövning och, därest så skulle befinnas möjligt, förelägger riksdagen förslag till lagens upphävande. För den korta tid, som må återstå, innan lösdrivarlagen kan upphävas, synas några mera genomgripande ändringar i lagen icke böra komma i fråga.

Utskottet.

Bestämmelserna i lösdrivarlagen och fattigvårdslagen om häktads rätt till biträde äro ytterst bristfälliga. I nämnda båda lagar finnas sålunda endast föreskrifter om rätt till hjälp vid avfattande av besvär över utslag, varigenom klaganden ådömts tvångsarbete. Det av motionären påtalade missförhållandet är belysande för de allvarliga brister, som allmänt vidlåda förfarandet vid vidtagande av tvångsåtgärder enligt lösdrivarlagen.

Utskottet delar motionärens åsikt, att regler motsvarande rättegångsbalkens bestämmelser om offentlig försvarare borde gälla jämväl för lösdriverprocessen.

För närvarande arbetar 1947 års psykopatvårdsutredning med frågor rörande psykopatvårdens organisation samt, jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 21 december 1949, även med fortsatt utredning rörande behandlingen av lösdrivarklientelet. Det uppdrag utredningen i sistnämnda del erhållit syftar till ett upphävande av lösdrivarlagen. Enligt vad utskottet erfarit, avser utredningen att framlägga förslag till författning, som möjliggör för polismyndighet att, efter lagens upphävande, inskrida mot grovt asociala individer. Den enskildes anspråk på rättssäkerhet kommer här givetvis att bliva beaktat. Utredningens uppdrag beräknas vara slutfört under innevarande år.

Utskottet vill i samband härmed erinra om att utskottet i sitt av riksdagen godkända här ovan omnämnda utlåtande till 1950 års riksdag uttalat bestämda önskemål om att lösdrivarlagen snarast möjligt borde upphävas.

Med hänsyn till den korta tid, varunder lösdrivarlagen således kan förväntas komma att gälla, anser utskottet tillräckliga skäl ej föreligga att nu förorda någon ytterligare ändring i lösdrivarlagen. Framhållas må vidare, att enligt vad utskottet inhämtat häktning enligt lösdrivarlagen förekommer i ytterst få fall. I en inom inrikesdepartementet upprättad, till länsstyrelserna och polismyndigheter utsänd promemoria har understrukits, att lösdrivarlagen borde tillämpas med urskillning och restriktivitet. Vid ingripande från polisens sida mot någon, som fölle under lösdrivarlagen, borde synnerlig uppmärksamhet ägnas åt frågan om icke i stället för behandling enligt lösdrivarlagen åtgärd av annat slag kunde övervägas. I lösdrivarärenden borde polismyndigheterna i största möjliga utsträckning samråda med socialvårdsorgan, enskilda hjälporganisationer och den offentliga arbetsförmedlingen. Önskvärt vore att envar, som anhållits för lösdriveri, åtminstone summariskt undersöktes av läkare. Vidare ha i promemorian framhållits de möjligheter till åtgärder, som sinnessjuklagen och alkoholistlagen erbjöde, samt det lämpliga i att lösdrivare, som kunde övertygas om brott, lagfördes, varvid möjligheterna till villkorlig dom med åtföljande omvårdnad borde tillvaratagas.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,
att förevarande motion, I: 307, icke måtte föranleda någon
riksdagens åtgärd.

Stockholm den 19 februari 1952.

På andra lagutskottets vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit

från första kammaren: herrar Norman, Sten, Nils Elowsson, Sunne,
Uhlén, fru Svenson och herr Bengtson; samt

från andra kammaren: herr Hellbacken, fru Nordgren, herr Ryberg,
fru Johansson i Norrköping, herrar Nilsson i Göteborg, Hagård, fröken
Höjer och fru Sjöstrand.
